

บทที่ 13

การวัดและประเมินผลการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องทำ เพื่อจะได้ทราบว่า การจัดการเรียนการสอนในครั้งนั้นๆ ประสบผลสำเร็จหรือไม่เพียงใด ไม่ว่าจะจัดการเรียนการสอนด้วยรูปแบบใด เพียงแต่ว่าครูผู้สอนจะจัดวิธีการวัดและประเมินผลด้วยวิธีการใด หรือใช้เครื่องมือแบบใดเท่านั้น

ในปัจจุบันการจัดการจัดการเรียนการสอนกับการวัดและการประเมินผล เป็นสิ่งที่ทำควบคู่กันไป เพื่อที่จะได้เห็นพัฒนาการหรือความก้าวหน้าของผู้เรียนได้ตลอดเวลา อีกทั้งยังใช้วิธีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายรูปแบบเนื่องจากวิธีการปฏิบัติกิจกรรม โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผลการเรียนของตน และได้รับข้อมูลย้อนกลับ เพื่อจะได้พัฒนาตัวเองตามความเหมาะสมด้วย

การวัดและประเมินผล ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอน ครูผู้สอนควรวัดและประเมินผลผู้เรียนให้ครบทุกด้าน ทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ และเจตคติ หรือคุณธรรม จริยธรรม ในการวัดและประเมินผล ครูผู้สอนอาจใช้วิธีการวัดและประเมินผลโดยการประเมินการปฏิบัติ (Performance Assessment) ซึ่งผู้เรียนต้องปฏิบัติพฤติกรรมให้สมบูรณ์ตามที่ผู้ประเมินต้องการจะวัด หรือใช้วิธีการประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) ซึ่งเป็นการประเมินผลที่นอกจากผู้เรียนจะต้องปฏิบัติพฤติกรรมให้สมบูรณ์ตามที่ผู้ประเมินต้องการแล้ว พฤติกรรมนั้นจะต้องเป็นพฤติกรรมที่สำคัญ จำเป็นต่อชีวิตประจำวัน และเป็นจริงตามสภาพของชีวิต และผลที่ได้จะเป็นตัวบ่งชี้ความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียน

ลักษณะของการวัดและประเมินผล

การประเมินผลที่สอดคล้องกับวิธีการสอนแบบบูรณาการควรมีสภาพใกล้เคียงกับธรรมชาติมากที่สุด โดยอยู่บนพื้นฐานของสิ่งที่ผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้จริง ดังนั้นการวัดและประเมินผลจึงควรมีลักษณะที่สำคัญต่างๆดังนี้

1. สะท้อนภาพพฤติกรรมและทักษะที่จำเป็นของผู้เรียนในสถานการณ์จริง เป็นการแสดงออกในภาคปฏิบัติทักษะกระบวนการเรียนรู้ ผลผลิตและเพิ่มประสบการณ์ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผล และการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง

2. ใช้เทคนิคการประเมินผลที่หลากหลาย เนื่องจากการประเมินจากการปฏิบัติที่ผู้เรียนจะต้องลงมือทำจริง แสดงออกให้เห็นเป็นรูปธรรมว่าทำอะไรได้บ้าง ไม่ว่าจะเป็นการประดิษฐ์ชิ้นงาน การทดลอง การเขียนรายงาน หรือการทำกิจกรรมอื่นๆ ทุกอย่างควรเป็นสิ่งที่มีความหมายสำหรับผู้เรียน

3. เน้นให้ผู้เรียนแสดงออกด้วยการสร้างสรรค์ผลงาน คึงความคิดชั้นสูง ความคิดที่ซับซ้อน และการใช้ทักษะต่างๆ ออกมาได้ เช่น ทักษะการแก้ปัญหา

4. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นผลมาจากการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับความเป็นจริง และสามารถประยุกต์สิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

5. ใช้ข้อมูลอย่างหลากหลายเพื่อการประเมิน โดยครูผู้สอนควรรู้จักผู้เรียนทุกแง่ ทุกมุม คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล รับข้อมูลมาจากหลายๆ ทาง การกำหนดปัญหาหรืองาน ควรเป็นแบบปลายเปิด เพื่อให้ผู้เรียนได้สร้างคำตอบที่หลากหลาย

6. เน้นการมีส่วนร่วมในการประเมินระหว่างผู้เรียน ครู และผู้ปกครอง การให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผล จะทำให้ผู้เรียนรู้จักการวางแผน การเรียนรู้ตามความต้องการของตนเองว่าเขาอยากทำอะไร (โดยมีครูเป็นผู้ช่วยให้คำแนะนำ) ซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ และการประเมินผลที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การวัดและการประเมินผลนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดคุณภาพการสอนและการเรียนรู้ การใช้เทคนิควิธีการวัด และการประเมินผลที่หลากหลาย จะช่วยส่งเสริมให้การเรียนรู้มีความหมายมากยิ่งขึ้น

เทคนิควิธีการสร้างวัดและประเมินผลการเรียนรู้แบบบูรณาการ

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการมีเทคนิควิธีการจัดการและประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการมีเทคนิควิธีการจัดการและประเมินผลบูรณาการ และเนื่องจากการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเป็นแบบผสมผสานสาระความรู้ทุกด้านและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ในการวัดและประเมินผลผู้สอนจึงต้องเลือกใช้วิธีที่หลากหลาย และดำเนินการควบคู่กันไปในกระบวนการจัดการเรียนการสอน ทั้งนี้เพื่อให้สามารถเก็บข้อมูลที่ต้องการวัดและประเมินผลผู้เรียนให้ได้ครบถ้วนทุกด้านให้สอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง มาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตร วิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้แบบบูรณาการ ได้แก่

1. การสังเกต

การสังเกต เป็นการเก็บรวบรวม ข้อมูลต่างๆ ที่ผู้สอนดูจากพฤติกรรมของผู้เรียน หรือจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเป็นการสังเกต รายบุคคล แล้วบันทึกผลการสังเกตไว้ พฤติกรรม ที่ผู้สอนควรสังเกตผู้เรียน เช่น การฝึกทักษะ ต่าง ๆ ที่ผู้เรียนฝึกขณะปฏิบัติกิจกรรมตาม รูปแบบการบูรณาการ Nested หรือ Threaded ซึ่งอาจเป็นการฝึกทักษะเดียวหรือหลายทักษะ ก็ได้ นอกจากการฝึกทักษะแล้ว อาจเป็นการระดมความคิด เหตุและผล การแสดงออกในด้านต่างๆ ผู้สอนสามารถนำผลการสังเกตผู้เรียนมาประกอบการประเมินพัฒนาการของผู้เรียน

2. การบันทึกประจำวัน หรืออนุทิน

การบันทึกประจำวัน หรืออนุทิน เป็นการเขียนบันทึกการปฏิบัติงานของนักเรียน อาจจะเป็นงานเดี่ยวหรืองานกลุ่มก็ได้ รูปแบบกำหนดขึ้นเองได้ แต่การบันทึกควรระบุวันที่ วิธีการ ดำเนินงาน ผลของงาน ปัญหาและอุปสรรค และแนวทางแก้ไข เพื่อให้มองเห็นภาพรวมของการ ปฏิบัติ เช่น ในการปฏิบัติงานในรูปแบบบูรณาการแบบ Immersed หรือแบบ Networked ที่ผู้เรียน กลั่นกรองความรู้ หรือการไปค้นคว้าตามแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เพิ่มเติม ควร ได้มีการฝึกเขียนบันทึก การปฏิบัติงานไว้ด้วย เพื่อประกอบการประเมินภาพรวมของผู้เรียน

3. การตอบปากเปล่า

การตอบปากเปล่าเป็นการให้นักเรียนตอบคำถามด้วยการพูดตอบ โดยครูจะตั้งคำถามว่าจะให้ตอบเป็นรายบุคคล หรือ เป็นกลุ่มเล็ก ๆ และวางแผนการให้คะแนนคำตอบ ในการ พูดตอบของนักเรียนครูจะบันทึกเสียงไว้ก็ได้ การตอบปากเปล่าสามารถกระทำได้ 3 วิธี คือ การ สัมภาษณ์ การตอบปากเปล่า และการนำเสนอผลงานในการตอบปากเปล่านี ครูอาจถามนักเรียน ในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการในรูปแบบต่างๆ ตามที่ได้วางแผนไว้หรือ เป็นการนำเสนอผลงานหลังจากที่ทำโครงการตามรูปแบบการบูรณาการแบบ Immersed และ Networked เสร็จแล้ว

4. การเขียนคำตอบ หรือความเรียง

การเขียนคำตอบหรือความเรียงเป็นการให้นักเรียนสร้างคำตอบ หรือเขียนแทนการ

เลือกตอบ โดยอาจให้เขียนเดิมข้อความสั้น ๆ หรือให้เขียนเป็นความเรียง เพื่อใช้ตรวจสอบความเข้าใจในการเรียนวิชาต่าง ๆ การประเมินด้วยวิธีนี้ เป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนเขียนคำตอบได้อย่างอิสระ ให้นักเรียนได้ใช้ความคิดทั้งในเนื้อหาสาระและความคิดรวบยอด เหมาะสำหรับการสอนบูรณาการทุกแบบ ทำให้ครูสามารถประเมินผู้เรียนได้ในหลายด้าน

5. การประเมินตนเอง

การประเมินตนเองให้นักเรียนเป็นผู้ประเมินตนเอง เกี่ยวกับการปฏิบัติงานกระบวนการทำงาน ผลงาน ปัญหาหรืออุปสรรค วิธีการแก้ไข แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพแห่งตน หรือการขอความช่วยเหลือจากครู การประเมินตนเองเป็นภารกิจที่ผู้เรียนต้องรับผิดชอบต่อตนเอง ในการพัฒนางานนั้นให้สำเร็จตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ นำผลการเรียนรู้ไปปรับปรุงและขยายผลให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม การประเมินตนเองเป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยให้นักเรียนเกิดแรงจูงใจใฝ่เรียนรู้และเป็นผู้นำตนเอง ความก้าวหน้าทั้งในด้านคุณภาพของงานและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ การประเมินตนเองสามารถใช้ได้กับการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่มอบหมายกิจกรรมให้ทำ เช่น การวาดภาพระบายสี สิ่งแวดล้อม การเขียนเรื่องราวสิ่งแวดล้อม

6. การประเมินกลุ่ม

การประเมินกลุ่ม เป็นการให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น หรือความรู้สึกร่วมกันจากการมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม การพบปัญหาหรืออุปสรรค แนวทางการแก้ไขผลงาน การแสดงความรู้สึกร่วมกันในกลุ่ม และผลที่เกิดจากการทำงานร่วมกับสมาชิกในกลุ่ม การประเมินกลุ่มเป็นการฝึกการคิดวิเคราะห์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและยุติธรรมให้เกิดขึ้นแก่นักเรียน และฝึกทักษะการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การประเมินกลุ่มเหมาะสำหรับการทำโครงการตามความสนใจในการสอนบูรณาการรูปแบบ Immersed และรูปแบบ Networked

7. การสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในลักษณะที่ครูมีโอกาสพบปะสนทนากับนักเรียน โดยมีการเตรียมหัวข้อหรือคำถามที่ต้องการสัมภาษณ์อย่างง่าย ๆ และมีข้อซักข้อหรือรายละเอียดที่จะสัมภาษณ์ไว้ด้วย แล้วถามเรียงคำถามไปเรื่อย ๆ หรืออาจมีการถามสลับคำถาม ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ในขณะสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์ควรเป็นแบบไม่เป็นทางการ แต่ผู้ถามจะมีเนื้อหาที่ต้องการถามอยู่แล้ว โดยต้องพยายามพูดคุยและนำเข้าสู่เรื่องที่ต้องการ ส่วนใหญ่การถามนิยมใช้ประเมินผลการเรียนรู้ ด้านความรู้ความเข้าใจในระดับที่สูงกว่าความรู้ความจำ ให้แสดงความรู้สึกร่วมกัน และอาจสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ ค่านิยมเจตคติ รวมทั้งเห็นคุณค่าของสิ่งที่ได้เรียนรู้ นั้น ๆ ด้วย เช่น การเรียนและฝึกปฏิบัติเนื้อหาด้านดนตรีและนาฏศิลป์ ศิลปะ นักเรียนอาจแสดง

ความรู้ ความคิดทั้งในเนื้อหาสาระนั้นโดยตรง และเชื่อมโยงสัมพันธ์ไปยังเนื้อหาสาระอื่นด้วย เช่น การร้องเพลง การแสดงท่าทางประกอบเพลงในกลุ่มศิลปะ และเชื่อมโยงไปถึงการเห็นคุณค่า การตระหนักถึงความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมไทย เป็นต้น

8. การสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group Interview)

การสัมภาษณ์กลุ่ม หมายถึง รูปแบบการสัมภาษณ์ของบุคคลกลุ่มเล็ก ๆ แบบหนึ่ง การสัมภาษณ์กลุ่มประกอบด้วยผู้ร่วมงานกลุ่มละประมาณ 7-8 คน มีผู้อำนวยความสะดวกคอยให้คำแนะนำ หรือที่เรียกว่า ผู้ดำเนินรายการ ผู้ดำเนินรายการมีหน้าที่คล้ายผู้สัมภาษณ์ เป็นผู้เก็บข้อมูลจากผู้ร่วมงานในกลุ่ม เพื่อนำไปประกอบผลการวิจัย บรรยากาศของการสัมภาษณ์

กลุ่ม มุ่งหวังกระตุ้นให้ทุกคนได้มีโอกาสพูดอย่างอิสระและสมบูรณ์ เกี่ยวกับพฤติกรรม เจตคติ และความคิดเห็น การสัมภาษณ์กลุ่มที่เหมาะสมที่จะใช้ประเมินผลการทำงานกลุ่ม เพราะนักเรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันอยู่แล้ว จะเป็นช่องทางที่ทำให้การสัมภาษณ์กลุ่มดำเนินไปด้วยดี

9. การใช้แฟ้มสะสมผลงาน

แฟ้มสะสมผลงาน คือ หลักฐานผลงานของนักเรียนที่จัดเก็บอย่างเป็นระบบและมีเป้าหมาย เพื่อแสดงให้เห็นความพยายาม ความสนใจ และความก้าวหน้า ความถนัด ความสำเร็จในการเรียน และผลสัมฤทธิ์ในการเรียนของบุคคล เป็นการเก็บข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการทำงานในชีวิตประจำวัน แฟ้มผลงานจะมีลักษณะเป็นการแสดง

คุณลักษณะเด่นของงานที่ได้คิดสรรแล้ว และปริมาณของชิ้นงานขึ้นอยู่กับความต้องการของเจ้าของแฟ้มผลงานและผู้ประเมิน ส่วนการประเมินแฟ้มผลงานนั้น ผู้ประเมินต้องตั้งเกณฑ์ไว้ว่าจะประเมินงานโดยรวม หรือแยกประเมินรายชิ้น นำหนักของงานเท่ากันหรือไม่ และมีใครประเมินบ้าง การใช้แฟ้มสะสมผลงานเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามารถของนักเรียนในด้านความรู้ความเข้าใจ ทักษะต่างๆ ที่นักเรียนพัฒนาได้สำเร็จ ตลอดจนความถนัด ความสนใจ ความ

พยายาม แรงจูงใจ และพัฒนาการเรียนรู้ที่สามารถนำมาใช้ประเมินกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนแต่ละคนให้มีความชัดเจน และเที่ยงตรงมากยิ่งขึ้น สำหรับการให้เพิ่มสะสมผลงานในการประเมินนี้ สามารถใช้ได้กับการสอนบูรณาการทุกรูปแบบ ขึ้นอยู่กับครูผู้สอนและนักเรียนที่จะตกลงร่วมกัน

9. การให้คะแนนแบบรูบริก (Scoring Rubrics)

การให้คะแนนแบบรูบริก เป็นการให้คะแนนงานชิ้นใดชิ้นหนึ่ง โดยมองคุณภาพของผลงานแล้วให้คะแนนตามเนื้องานที่ปรากฏ มีเกณฑ์การให้คะแนนระบุไว้อย่างชัดเจน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ การให้คะแนนผลงานโดยภาพรวม และการให้คะแนนตามรายละเอียดของงาน เช่น การนำเสนอผลงานชีวประวัติของบุคคล อาจให้คะแนนโดยการพิจารณาผลงานโดยรวมทั้งหมด หรือให้คะแนนแยกตามรายละเอียดแต่ละประเด็นก็ได้ เช่น

ตัวอย่าง แสดงการให้คะแนนแยกตามรายละเอียดของผลงาน

ระดับคะแนน	รายละเอียดของผลงาน
9-10	มีรายละเอียดของประวัติบุคคลครบทุกด้าน มีรูปภาพประกอบการนำเสนอข้อมูล มีวิธีการที่น่าสนใจ แปลกใหม่ เหมาะสมกับกาลเทศะ
7-8	มีรายละเอียดของประวัติบุคคลมากพอสมควร แต่อาจไม่ครบทุกด้าน มีรูปภาพประกอบบ้าง การนำเสนอข้อมูลมีวิธีการพอใช้ได้ รูปเล่มรายงานดี การใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสม
5-6	มีรายละเอียดของประวัติบุคคลน้อย การนำเสนอข้อมูลมีวิธีการพอใช้ รูปเล่มรายงานพอใช้ การใช้ภาษาสื่อสารพอใช้
3-4	มีรายละเอียดของประวัติบุคคลน้อย วิธีการนำเสนอข้อมูลควรปรับปรุง รูปเล่มรายงานพอใช้ การใช้ภาษาสื่อสารพอใช้
1-2	มีรายละเอียดของประวัติบุคคลน้อย วิธีการนำเสนอข้อมูลควรปรับปรุง รูปเล่มรายงานควรปรับปรุง การใช้ภาษาสื่อสารยังไม่ชัดเจน

10. การสนองตอบ

การสนองตอบ เป็นปฏิกริยาที่สำคัญยิ่งในการสอนตามหลักสูตรบูรณาการ ทั้งครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการนี้ ปฏิกริยาตอบสนองนี้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาของนักเรียนการสอน โดยครูและนักเรียนจะประเมินผลว่าสิ่งที่เกิดขึ้นตรงกับสิ่งที่คาดหวังไว้หรือไม่อย่างไร โดยอาจพิจารณาจากประเด็นคำถามต่อไปนี้

1. ประสิทธิภาพการเรียนรู้มีความหมายต่อผู้เรียนหรือไม่
2. กิจกรรมต่าง ๆ ที่นักเรียนปฏิบัติตอบสนองจุดประสงค์หรือผลการเรียนรู้ที่กำหนดไว้หรือไม่
3. หน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการได้วางแผนและจัดกิจกรรมเหมาะสมกับผู้เรียนหรือไม่
4. การเรียนรู้ของนักเรียนเชื่อมโยงกับชีวิตจริงหรือไม่มีความหมายต่อนักเรียนเพียงใด
5. สิ่งที่คาดหวังสำหรับบทเรียนบูรณาการนี้มีอะไรบ้างประสบผลสำเร็จหรือไม่เพียงใด มีสิ่งใดต้องปรับปรุงบ้าง
6. นักเรียนมีความคิดเห็นหรือความรู้สึกร่วมต่อการเรียนการสอนแบบบูรณาการนี้ได้อย่างไร จากวิธีการสนองตอบนี้ ทั้งครูและนักเรียนสามารถร่วมกันสร้างแนวทางแสวงหาความรู้ และวิธีการจัดกิจกรรมใหม่ได้ ครูได้ปรับเปลี่ยนกิจกรรมหรือโครงการให้ตอบสนองความแตกต่าง ความสนใจและความต้องการของนักเรียน และนักเรียนก็ไม่มีโอกาสแสดงออกถึงวิธีการ ความก้าวหน้า ความสนใจ ความต้องการของตนเองในกระบวนการเรียนรู้ มีโอกาสแสดงความคิดเห็น และให้ข้อมูลจากการเรียนรู้แก่ครู ทั้งภาพรวมของหัวข้อเรื่องที่เรียนตลอดจนวิธีการเชื่อมโยงความรู้ที่ได้รับ

11. การใช้แบบทดสอบ

การใช้แบบทดสอบ เป็นการให้นักเรียนแสดงออกซึ่งความรู้ ความเข้าใจ ความคิด การสรุปความหรือเหตุการณ์และนำไปใช้สถานการณ์ต่าง ๆ หรือการสร้างความรู้ใหม่จากความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เดิม ซึ่งมีทั้งแบบทดสอบเป็นรายเรื่องและแบบประเมินเจตคติ เช่น แบบทดสอบวัดทักษะการใช้ภาษาในการเขียน แบบทดสอบวัดความรู้ความเข้าใจเนื้อหาสาระ เรื่องต่าง ๆ แบบทดสอบวัดเจตคติของนักเรียนที่มีต่อการเรียนแบบบูรณาการ เป็นต้น

วิธีการประเมินผล จะเห็นได้ว่ามีหลายแบบ แต่ละแบบล้วนประเมินสิ่งที่นักเรียนได้ปฏิบัติจริง และมีลักษณะพิเศษของแต่ละแบบในการประเมิน ครูผู้สอนจะเลือกใช้วิธีการประเมินการปฏิบัติแบบใด ขึ้นอยู่กับเนื้อหา ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังและกลวิธีในการสอนของครู ซึ่งวิธีการ

ประเมินนี้ นอกจากจะสามารถประเมินการเรียนรู้ของนักเรียนแล้ว ยังสามารถนำผลการปรับปรุง
สอนของครูและการเรียนของนักเรียนได้อย่างดีอีกด้วย

วิธีการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา วิธีการที่ผู้เขียนเสนอทั้งที่เป็นการพัฒนาหลักสูตรแบบ
แยกกลุ่มสาระการเรียนรู้และหลักสูตรแบบบูรณาการ ซึ่งผู้เขียนได้รวบรวม เรียบเรียง และเขียน
ขึ้นจากประสบการณ์เล่มนี้ ผู้เขียนหวังว่านักศึกษาหรือผู้อ่านทุกท่านคงจะได้ประโยชน์บ้างไม่มาก
ก็น้อย โดยเฉพาะหลักสูตรบูรณาการแบบบูรณาการและการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ
ผู้เขียนได้เขียนจากประสบการณ์ทั้งการสอนและการทำวิจัย ผู้เขียนจึงมั่นใจเป็นอย่างยิ่งว่าถ้าอ่าน
แล้ว ผู้อ่านจะสามารถจัดทำได้ด้วยตนเองแน่นอน